

๓๐. ปาณาติบาตปรปักษ์ธรรมของเมตตาและกรุณา

The Destruction of Life versus Loving-Kindness and Compassion

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2016

ความสำคัญของบทความ

บุคคลผู้ประกอบความเพียรด้วยการเจริญมนสิการกรรมฐานอย่างสืบเนื่องเป็นนิตย์ได้นั้น ย่อมพิจารณาไตร่ตรองเห็นผลแห่งการกระทำ (กฎแห่งกรรม-กัมมัตสกตปาญญา) อย่างมีสติสัมปชัญญะ (สติปัญญา ๔) “ปัญญาญาณ” หรือ “ภาวนามยปัญญา” ที่เกิดจากการเจริญภาวนาทั้งสมถะและวิปัสสนานั้น ทำให้เกิด “ปัญญาเห็นธรรม” (ธรรมจักษุ) ตามที่เป็นจริง อันเป็นสัจจธรรมตาม “กฎธรรมชาติ” หรือ กำหนดแห่งธรรมชาติ-ธรรมจักษุ-ยถาภูตธรรม-สัมมาทสสนะ จนเกิด “ปัญญาตรัสรู้ธรรม” (สัมมาสัมโพธิญาณ) อันเป็น “ปัญญาญาณ” (ญาณทสสนะ-ญาณทสสนวิสุทธิ) ที่พิจารณาเห็นนามรูปตามสามัญลักษณะโดยไตรลักษณ์ (อนิจจานุปัสสนา-ทุกขานุปัสสนา-อนัตตานุปัสสนา) ในบรรดาบาปกรรมทั้งหลายนั้น ก็คือ “อกุศลธรรม” ที่เป็นกิเลสทั้งหลาย ที่ทำให้จิตใจโหดเหี้ยมไร้เมตตาธรรม กล่าวทำชั่วคิดบาปได้ การเจริญเมตตาภาวนาได้จริงนั้น ย่อมดับจิตที่กัสมุรด้วย “ปาณาติบาติ” ให้ลดน้อยลงได้จนไม่เหลือเศษกรรมในการคิดทำร้ายชีวิตอื่นได้ ทั้ง “เมตตาธรรม” กับ “กรุณาธรรม” นั้น ทำให้บุคคลเกิดความนึกคิดในมุมนึกที่มองโลกในแง่ดี ทำให้เกิดความคิดไหวพริบปฏิภาณสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) *ความคิดวิริมี* (๒) *ความคิดสร้างสรรค์* และ (๓) *ความคิดประยุกต์ดัดแปลง* เกิดภาวะที่เรียกว่า “ความรู้คู่กับคุณธรรม” อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของความเป็นมนุษย์ ที่เป็นบุคคล (๑) ผู้รอบรู้ทางเจริญและเหตุแห่งความเจริญ (๒) ผู้รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุแห่งความเสื่อม และ (๓) ผู้รอบรู้อุบายทางแก้ไขปัญหาหรือทุกข์นั้นๆ พร้อมด้วยแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุความสำเร็จในกิจงานดังกล่าวนั้นได้จริง ฉะนั้น ความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมจึงอาศัยคุณธรรมทั้งปัญญาและกรุณาในการบรรลุความตรัสรู้ในธรรมทั้งหลายอย่างอริยบุคคลที่พึงเป็นไปได้จริง.

บทความที่ ๓๐ ประจำปี ๒๕๕๕ – ปาณาติบาตปรปักษ์ธรรมของเมตตาและกรุณา

ในการศึกษาและการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น การพิจารณาธรรมคู่ที่เป็นปรปักษ์กันนั้น ก็เป็นแนวทางการคิดอีกวิธีหนึ่ง ที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องหมั่นเพียรนำมาประยุกต์ใช้ ดังเช่น กุศลธรรม–อกุศลธรรม หรือ สุจริต–ทุจริต หรือ วัฏฏะ–วิวัฏฏะ หรือ โลภียะ–โลภุตตระ เป็นต้น ในความเป็นจริงนั้น ก็คือ การไตร่ตรองพิจารณาเชิงเทียบเคียงแบบคู่ขนานหรือแบบสะท้อนกับ (Analogy with Parallel or Mirror) นั่นเอง อีกนัยหนึ่ง คือ ในการพิจารณาสภาวะธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องรู้จักการคาดเดาสภาวะธรรมบางอย่างต้องเกิดขึ้น (Contextual Anticipation) อย่างเช่น *สัมปยุตตปัจจัย–วิปยุตตปัจจัย* คือ ปัจจัยโดยประกอบกัน–ปัจจัยโดยแยกต่างหากกัน หรือ *อตฺถิปัจจัย–นตฺถิปัจจัย* คือ ปัจจัยโดยมีอยู่–ปัจจัยโดยไม่มีอยู่ หรือ *วิคตปัจจัย–อวิคตปัจจัย* คือ ปัจจัยโดยปราศไป–ปัจจัยโดยไม่ปราศไป เป็นต้น กระบวนการคิดดังกล่าวนี้ คือ การคิดแบบเชิงเหตุผลที่สภาวะธรรมใดๆ ที่เกิดขึ้นหรือดับไปต้องมีความสัมพันธ์กับสภาวะธรรมอื่นๆ ด้วย ไม่ใช่เป็นอิสระโดยเดี่ยวอยู่ตามลำพังเพียงอย่างเดียว ฉะนั้น ในการพิจารณาสภาวะธรรมนั้น ให้คำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงองค์รวม (Holism) ซึ่งแนวคิดนี้ กลายเป็นทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต และระบบการสื่อสารคมนาคม ที่เรียกว่า “เครือข่าย–Network” หรือการจัดกลุ่มแบบเชิงสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ รวมกันเป็นหน่วยความคิดหนึ่งๆ เพราะฉะนั้น การพิจารณาสภาวะธรรมหรือปรากฏการณ์ (Phenomena) ซึ่งหมายถึงการคิดอย่างละเอียดทั่วถ้วนทั้งกระบวนการและเป็นระบบระเบียบถูกวิธี ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผล ที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ–Analytic Thinking” (จินตามยปัญญา) เมื่อนำไปใช้ในวิปัสสนาภูมิจน ปัญญาความรู้ที่เกิดขึ้นจาก “ญาณทัตสนะ” ที่หยั่งรู้เห็นตามเป็นจริง (ยถากุตญาณทัตสนะในมหาวิปัสสนา) ที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” ส่วนปัญญาความรู้ที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้า วิจัย นั้น ทำให้เกิด “สุตมยปัญญา” ฉะนั้น “สุตมยปัญญา” กับ “จินตามยปัญญา” รวมกัน กลายเป็นพื้นฐานสำคัญในการเจริญภาวนากรรมฐาน เป็นสมุฏฐานให้เกิดปัญญาแตกฉานโดยปฏิภาณไหวพริบ ที่เรียกว่า “ปฏิภาณปฏิสัมภทา” ซึ่งประกอบด้วย (๑) *ความคิดริเริ่ม* (๒) *ความคิดสร้างสรรค์* และ (๓) *ความคิดประยุกต์ดัดแปลง* ปัญญาในระดับนี้ ย่อมเป็นปัญญาของพระอรหันต์ ไม่ใช่ปัญญาของปุถุชนธรรมดา อย่างไรก็ตาม ปัญญาเห็นธรรมทั้งปวง (ธรรมจักขุ) จึงต้องพิจารณาเห็น (๑) “กุศลธรรม” คือ สภาวะที่ฉลาด ดิगาม เอื้อแก่สุขภาพจิต เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ (๒) “อกุศลธรรม” คือ สภาวะที่ตรงข้ามกับกุศล และ (๓) “อภัยกตธรรม” คือ สภาวะที่เป็นกลางๆ ซึ่งขาดลงมิได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ฉะนั้น การพิจารณาเห็น “อภัยกตธรรม” ใต้นั้น ย่อมเป็นความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ที่ต่อยอดองค์ความรู้ที่เหนือปกติขึ้นไปหรือข้ามโลกียธรรม ปัญญาที่เกิดขึ้นนี้เป็นส่วนที่สำคัญมากในการวิวัฒน์ปัญญา (Intellectual Revolution) ในการเจริญภาวนากรรมฐาน ซึ่งต้องใช้เวลาในการพัฒนาศักยภาพหรือสมรรถนะทั้งกายและใจอย่างแท้จริง และมีจุดมุ่งหมายในการบรรลุวิชาเพื่อรู้แจ้งเห็นจริงใน “อมตธรรมแห่งพระนิพพาน” ด้วยประการฉะนี้

อนึ่ง ดังรายละเอียดเนื้อหาที่บรรยายมาข้างต้นนั้น ใช่ว่าองค์ความรู้เหล่านั้น จะเกิดขึ้นได้ง่ายกับทุกคน เพราะเป็นปัญญาญาณระดับพระอรหันต์ อันเป็นประโยชน์เบื้องปลายของการปฏิบัติธรรมในพระธรรมวินัยนี้ แต่สำหรับผู้คงแก่เรียน (วิญญูชน) ทั้งหลาย ก็สามารถศึกษาค้นคว้าวิจัยหาข้อเท็จจริงได้ด้วยตนเอง เพื่อจะได้ประยุกต์คัดแปลงเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ในอันดับต่อไปนี้ ให้หวนกลับมาพิจารณาถึง คำว่า “**ปาณาติบาต**” หมายถึง การปลงชีวิต การฆ่า การประทุษร้ายกัน การทำชีวิตให้ตกลง เป็นเรื่องการกระทำทางกาย (ข้อ ๑ ในอกุศลกรรมบถ ๑๐) ส่วนคำว่า “**เมตตาและกรุณา**” (ข้อ ๑ ในเบญจธรรมหรือธรรม ๕) หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ เป็นคุณธรรมคู่กับ “**ปาณาติปาตา เวรมณี**” (ข้อ ๑ ในเบญจศีลหรือศีล ๕) หมายถึง เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน นอกจากนี้ คำว่า “**เมตตาและกรุณา**” ยังปรากฏร่วมอยู่ในหลักธรรม “**พรหมวิหาร ๔**” หรือ “**อัปมัถฺยญฺจธรรม**” ด้วย นั่นคือ (๑) “**เมตตา**” (ข้อ ๑ ในพรหมวิหาร ๔) คือ ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (๒) “**กรุณา**” (ข้อ ๒ ในพรหมวิหาร ๔) คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ อย่างไรก็ตาม เตตตธรรมเป็นธรรมค้ำจุนโลก คือ สัตว์ทั้งหลายมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เมื่อธรรมนี้แพร่กระจายเข้าสู่จิตใจมนุษย์สัตว์ทั้งหลายดีแล้ว ความสงบสุขและสันติสุขย่อมเกิดทั่วหล้า การขัดแย้งผลประโยชน์ด้วยการทำสงครามก็จะลดน้อยลง การทำร้ายฆ่าหมายชีวิตก็ลดน้อยลง จนไม่เกิดความคิดที่จะเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น

แต่อย่างไรก็ตาม ในโลกความเป็นจริงนั้น การหาเลี้ยงชีพกันในสังคมสมัยใหม่นั้น ต่างพากันอยู่ภายใต้แรงกดดันสูงในการแข่งขันกันเชิงธุรกิจ เพื่อแสวงหาผลกำไรตอบแทนอย่างไม่รับผิดชอบต่อสังคม เพราะกฎหมายเอาผิดไม่ได้ แทนที่จะมีเมตตาและกรุณาต่อคู่แข่งกับลูกค้าของตน ในอีกแง่หนึ่งนั้น ผู้คนสมัยใหม่ไม่เชื่อและศรัทธาในศาสนา (ศีลธรรมและจริยธรรม) โดยเฉพาะพฤติกรรมของพวกสมณะนักบวชบางคนบางกลุ่ม ที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างหน้าด้านๆ (พวกเดียรถีย์และอลัชชี) ไม่มีหิริโอตตปัปะ (ความละอายใจต่อการทำความชั่วและความเกรงกลัวต่อความชั่ว) ในการประกอบอาชีพทุจริตใดๆ ทั้งสิ้น แล้วอะไรคือมูลเหตุของการประกอบกรรมชั่วทั้งหลายนั้น คำตอบก็คือ “**อกุศลมูล ๓**” ได้แก่ **โลภะ-โทสะ-โมหะ** บางคนเข้าใจดี แต่ก็ไม่รู้เรื่อง จะเอามาใช้กับการดำเนินชีวิตสุจริตได้อย่างไร ไปๆ มาๆ เป็นงมงาย ทำชั่วต่ออีก ชนิดหนักกว่าเดิมไปอีกหลายเท่าตัว ก็เพราะตัว โง่จิตอันเป็น “**อวิชชา**” นั่นเอง ไม่ว่าธรรมนั้น จะเป็น “**เมตตา**” หรือ “**กรุณา**” ก็ไม่อยากจะเชื่อในกรรมดี เพราะมีปัจจัยภายนอกเข้ามาผสมโรงเข้าไปอีก คือ อยู่ในสังคมวิบัติ (คติวิบัติ) ปลายสมัยนิยมชั่ว (กาลวิบัติ) อยู่ในช่วงสมัยสังคมส่งเสริมคนชั่วให้ได้ดี ขอมรับการทำชั่วเป็นเรื่องทั้งสังคมตามกระแสนิยม ต้องหาเวลาว่างทำชั่วให้ได้ในแต่ละวัน

นอกจากนี้ ยังจะเห็นได้ว่า อกุศลมูลเป็นกิเลสอย่างละเอียดที่ฝังตัวอยู่ในพื้นจิตสันดานของมนุษย์ คอยจ้องแหงนเหมาะเพื่อแสดงอกุศลกรรมต่างๆ เมื่อมองดูหน้าตาภายนอกเหมือนกับว่าเป็นคนดี แต่จิตกลับแสดงออกตรงกันข้ามกับหน้าตาบุคลิกภาพของคนๆ นั้น ฉะนั้น เมตตาและกรุณาจึงไม่ได้เกิดขึ้นง่ายๆ ในจิตใจของคนทุกๆ ไป โดยเฉพาะคนที่มีความระแวงสงสัยในการทำความดี ส่วนใหญ่มักคิดถึงประโยชน์มาก่อนเป็นอันดับแรก คือ ความเห็นแก่ได้โดยไม่มีเหตุผล (อภิขมา-อภิขมาวิสมโลภะ) ด้วยเหตุนี้ ความอยากได้อะไรที่มีที่กลายเป็นความทะยานอยาก (ตัณหา) นั้น จึงกลายเป็นเหตุปัจจัยให้คิดร้ายต่อกัน ด้วยความริษยาหมั่นไส้ในความโชคคิของผู้อื่น (ปฏิฆะ-โทสะ) ไม่เกิดยินดีในความดีของผู้อื่น (มุทิตา) มีแต่ความขัดเคืองใจ (อรติ) ไม่สามารถระงับความหงุดหงิดขัดเคืองแห่งโทสะหรือปฏิฆะได้ หรือจิตนั้นตั้งอยู่ด้วย “อนุสัย ๗” ที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน ได้แก่ กามราคะ-ปฏิฆะ-ทิฏฐิ-วิจิกิจฉา-มานะ-ภวราคะ-อวิชชา กิเลสเหล่านี้จะเข้าขัดขวางจิตใจไม่ให้เข้าถึงคุณธรรมความดี ไม่เกิด “สัมมาทิฏฐิ” กับ “สัมมาสังกัปปะ” นั่นคือ “การชอบคิดพอใจกับการคิดชั่วทำชั่วว่าเป็นการทำทำความดี”

ฉะนั้น บุคคลจะมีจิตเป็นเมตตาธรรม (เมตตาจิต) ด้วยปรารถนาอยากให้เป็นสุข และมีจิตเป็นกรุณาธรรม (กรุณาจิต) ด้วยปรารถนาอยากให้เป็นทุกข์ จึงไม่เกิดขึ้นได้ง่ายๆ ในหมู่ปุถุชนทั่วไป เพราะความทุกข์ยาก หรือความอดอยาก หรือความถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคม เป็นต้น คนส่วนใหญ่ในสังคมจึงมีความเบียดเบียนด้วยจิตเป็นปามาติบาตมากกว่า และภพภูมิคุณภาพของชีวิตหรือระดับจิตนั้น ก็มักตกอยู่คติของอบายภูมิทั้ง ๔ อย่าง คือ ภูมิที่ปราศจากความเจริญ ได้แก่ **นिरยะ—นรก ๑ ตีรัจฉานโยนิ—กำเนิดตีรัจฉาน ๑ ปีตติวิสัย—แดนเปรต ๑ อสุรกาย—พวกอสูร ๑** ต้องใช้ความพยายามอย่างมาก ในการชักนำมาสู่การปฏิบัติธรรมตามเส้นทางแห่งอริยมรรค ถ้าเข้าไปชักชวนผิดคนอาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้เช่นกัน การประกาศพระศาสนาจึงต้องรู้จักประมาณสถานที่ ถูกเวลาสถานที่ด้วย และถูกบุคคลและกลุ่มบุคคล ถ้าไม่ใช่ปัญญาประกอบด้วยเหตุผล ให้เมตตาและกรุณาผิดที่ผิดทางและผิดเวลา ย่อมทำให้บุคคลนั้น “เสียธรรม” กลับไปเป็นการส่งเสริมให้คนอื่นคิดชั่วทำชั่วสะดวกสบายยิ่งขึ้น คือ ให้ความเมตตากับความกรรมมากเกินไป ไม่ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผล (อโยนิโสมนสิการ) กลายเป็นเรื่องลำเอียงอคติแทน ได้แก่ **ฉันทาคติ—ลำเอียงเพราะชอบ ๑ โทสาคติ—ลำเอียงเพราะชัง ๑ โมหาคติ—ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา ๑ ภยาคติ—ลำเอียงเพราะกลัว ๑** กิเลสทั้งหลายเหล่านี้ เข้ากลุ่มรุมจิตใจของคนจำทำให้ไม่มี “สติสัมปชัญญะ” (ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท) เพราะไม่รู้แจ้งโลกและชีวิตตามเป็นจริงอย่างเพียงพอ จึงเกิด “อาการเสียธรรม” เช่น หลงงมภายในการทำบุญ ยึดมั่นในศีลพรต อย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ ว่าเป็นแนวทางให้หลุดพ้นหรือศักดิ์สิทธิ์ อินทรีย์ไม่แก่กล้าเพียงพอ แต่เข้าไปอยู่กับคนชั่ว กลับลืมนสติไปเห็นความชั่วกลายเป็นความดี โดยคิดว่าจะทำให้คนชั่วกลับใจได้ มากกลายเป็นดี แต่กลับถูกความชั่วนั้น กิเลสระบาดตนเอง เป็นต้น ยกตัวอย่าง การระวังบรรดาเกจิอาจารย์ต่างๆ มักมีบาปห่อบังรุ่งด้วยด้วยกลุ่มคนชั่วหรือพวกมิฉาชีพ จะเสียธรรม เพราะคิดผิดว่าใกล้เกจิอาจารย์ทั้งหลาย มักจะมีแต่คนดีเท่านั้นที่อยู่ล้อมรอบใกล้ชิด ก็อย่างไร้ใจว่าเป็นกรรมของตน แต่ทุกคนก็มีสิทธิ์เลือกคบได้เฉพาะกัลยาณมิตรจะดีกว่า ทั้งหลายทั้งปวง

ก็อยู่ที่การตัดสินใจที่ไผ่เต้านั้น

เมื่อกล่าวถึง “เมตตาธรรม” ในอีกนัยหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับความเจริญเมตตาภาวนานั้น จะเห็นได้ว่า วิธีการนี้เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้จิตให้เข้าสู่ฌานจิตแห่งสมาธิ (เอกัคคตาแห่งสมาธิ) นั่นคือ จิตนั้นประกอบด้วย *เมตตา-กรุณา-มูทิตา-อุเบกขา* ที่เรียกว่า “อัปป์มัญญา ๔” หรือ “อัปป์มัญญาธรรม” (พรหมวิหารธรรม) จิตดวงสุดท้าย คือ “อุเบกขาจิต” อันเป็นองค์ฌานในฌานชั้น “จตุตถฌาน” คือ “อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ” เพราะฉะนั้น การแผ่เมตตาจนจิตสงบปีสัทธาด้วยปีติ แล้วเกิดสุข ในชั้น *ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-และ-ตติยฌาน* ซึ่งจิตเป็น “เอกัคคตาแห่งสมาธิ” ตลอด จนก้าวถึง “จตุตถฌาน” สหระคด้วย “อุเบกขาแห่งอัปป์มัญญาธรรม” เนื่องด้วยการแผ่เมตตาแก่นมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ทำให้จิตลด *อภิชชา-พยาบาท-มิจฉาทิฏฐิ* ที่เรียกว่า “มโนทุจจริต ๓” อนึ่ง เมื่อจิตพื้นฐานเป็น “มโนทุจจริต ๓” แล้ว ย่อมเป็นเหตุให้เกิด “กายทุจจริต ๓” และ “วจีทุจจริต ๔” ได้แก่ (๑) *ปาณาติบาต-อทินาทาน-กาเมสุมิฉฉาจาร* และ (๒) *มุสาวาท-ปิสุณาวาจา-ผรุสวาจา-สัมผัปปลาปะ* ผู้ที่เจริญเมตตาภาวนาสืบเนื่องอยู่เป็นนิตย์ ย่อมเกิดจิตใจงดงามเป็นกุศลฌานจิต ที่เป็นระดับจิตสมบุรณ์ใน “รูปาวจรภูมิ” ได้จริงอีกทางหนึ่ง นอกจากการเจริญจุดสติปัญฐานกัมมัฏฐาน (สติปัญฐาน ๔) แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติธรรมควรฝึกอปรกรรมฐานทั้ง ๒ แนวทาง ได้แก่ (๑) เมตตาภาวนา กับ (๒) จุดสติปัญฐานกัมมัฏฐาน เพราะแนวทางปฏิบัติทั้ง ๒ อย่าง นั้น ต่างก็เป็นประโยชน์ในการชำระจิตให้สะอาดบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งหลายได้เช่นกัน จนเกิดปัญญาเห็นธรรม คือ สภาพแห่งทุกข์ (ทุกข์สังข์) กับเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัยสังข์) ที่ทำให้เข้าใจประจักษ์แจ้งในเรื่อง (๑) *กฎแห่งกรรม* และ (๒) *กฎแห่งกรรมของสัตว์-กัมมัตสภคตาญาณ* จึงอยากคิดดี ทำดี เห็นภัยอันตรายของการคิดชั่วทำชั่ว อันจะนำชีวิตสืบเนื่องใน “สังสารวัฏฏ์” ไม่สิ้นสุด จึงเล็งเห็นประโยชน์อันใหญ่หลวงในคุณธรรมอันประเสริฐของสัตว์ที่เรียกว่า “พรหมวิหาร ๔” หรือ “อัปป์มัญญา ๔” โดยเฉพาะข้อธรรม “เมตตาธรรม” นั้นเอง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ประเด็นข้อธรรม “ปาณาติบาต” กับ “เมตตาและกรุณา” นี้ ให้ผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาสภาวธรรมทั้ง ๒ อย่าง ให้ละเอียดลึกซึ้ง เกิดความคิดริเริ่ม ความสร้างสรรค์ และความคิดประยุกต์ดัดแปลง นั่นคือ รู้เห็นทั้งข้อดีและข้อเสีย เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนในการเจริญภาวนากรรมฐาน ไม่ว่าจะเป็นภาคทฤษฎีหรือภาคปฏิบัติก็ตาม การหมั่นเพียรพิจารณาสภาวธรรม หรืออารมณ์แห่งกรรมฐานอย่างสืบเนื่องเป็นนิตย์ (มนสิการอนุปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ *อนุปัสสนา ๗ สติปัญฐาน ๔ อนุสติ ๑๐* เป็นต้น) ทำให้มาก ทำให้จริง จนบริบูรณ์และไพบูรณ์ เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงความสำเร็จแห่งมรรคผลนิพพานได้ ผู้ที่เกียจคร้านไม่ประกอบความดี (ชาคาริยานุโยค) ในการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ย่อมเสียโอกาสที่จะเห็น “โลกุตตรธรรม” (คุณอันใหญ่) ได้ เพราะไม่สามารถนึกคิดไตร่ตรองสภาวธรรมประด้วยปัญญาและเหตุผล (โยนิโสมนสิการ) และย่อมไม่สามารถเข้าถึง “ภาวนามยปัญญา” อันเป็นปัญญาญาณในวิปัสสนา ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า.

